

Vondelingen in Nederland

KERSTIN VAN TIGGELEN

Af en toe komen baby's die te vondeling zijn gelegd groot in het nieuws. Maar wat weten we over dit verschijnsel? Is het echt zo bijzonder of gebeurt het vaker dan we denken? Onderzoek van het Nederlandse Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstanddoen werpt hier voor het eerst licht op. Er wordt in Nederland gemiddeld over één à twee vondelingen per jaar bericht. Vaak betreft het pasgeborenen, maar ook wordt wel eens een kind van enkele jaren oud gevonden. Vooral de grote steden in het Westen springen er uit, en vreemd genoeg wordt er nauwelijks over vondelingen bericht in Overijssel en Drenthe.

Foto: G. Lanting/Wikimedia Commons

De aantallen vondelingen variëren door de eeuwen heen. De dalen worden vooral bepaald door sociale en economische rust. De toppen lopen niet zelden parallel met barre tijden, zoals de hongerejaren van 1491 en 1492. Om een voorbeeld te geven: van de kinderen die toen werden binnengebracht in Het Heilige Geest Weeshuis in Leiden was maar liefst 67 procent vondeling. Als de Leidse lakenindustrie een jaar of veertig later ter ziele gaat, volgt opnieuw een explosie van vondelingen. Ook Amsterdam worstelt aan het eind van de vijftiende eeuw met de vele baby's die vooral in de kerk te vondeling worden gelegd. In de tweede helft van de achttiende eeuw, wanneer onder meer twee stevige beurscrises plaatsvinden, tellen de Amsterdamse straten en stegen jaarlijks gemiddeld zestig vondelingen. De Franse soldaten die eind achttiende, begin negentiende eeuw door Europa trekken laten zoveel onwetige kinderen na, dat Napoleon per keizerlijk

decreet bepaalt dat alle arrondissementen in het gehele rijk een vondelingentehuis moeten oprichten. In de Tweede Wereldoorlog werden veel Joodse kinderen voor de huizen van niet-Joodse gezinnen gelegd in de hoop hen hiermee te redden van vervolging.

Recente ontwikkeling: 1946-2015

Moeders (en andere betrokkenen) die in deze tijd in Nederland hun kind te vondeling willen leggen, hebben in principe keuze uit veel relatief veilige plaatsen, zoals een ziekenhuis, politiebureau of huisartsenpraktijk. Veilig voor een baby wil zeggen: goed in het zicht, druk genoeg om het kindje snel te laten vinden, voldoende warm en droog, en adequate zorg in de directe omgeving. Dat is ook de reden dat baby's die bijvoorbeeld buiten in de struiken te vondeling worden gelegd het gevaar lopen om niet op tijd te worden gevonden, wat bijvoorbeeld baby Willem van Oosterhout in 2008 overkwam. Of meegenomen te worden door mensen die zich vervolgens niet melden bij de politie of hulpverlenende instanties, zoals waarschijnlijk gebeurde bij een verdwenen vondeling in Hilversum in 1994. Sinds 2 september 2014 zijn er op initiatief van Barbara Muller (voormalig medewerkster van de Kinderbescherming) vondelingenluiken nieuwe stijl onder de naam 'vondelingenkamer' geopend, achtereenvolgens in Papendrecht, Groningen, Oudenbosch en Middelburg. Isala in Zwolle kondigde in november 2015 aan in 2016 als eerste ziekenhuis in Nederland een vondelingenkamer in te richten. In de reeds geopende kamers zijn tot nu toe geen kinderen gelegd. Zeker nu deze vondelingenkamers zijn geopend en er inmiddels ook een ziekenhuis deze service gaat bieden, is bij politiek, media en maatschappij de vraag naar achtergrondinformatie toegenomen. Er is echter nauwelijks (wetenschappelijk) onderzoek uitgevoerd naar het moderne te vondeling leggen. Het onderzoek waarvan dit artikel deel uitmaakt betreft een inventarisatie van naoorlogse vondelingen, gebaseerd op berichten van nieuwsmedia en officiële instanties zoals politie en rechtbanken die online beschikbaar zijn. Door over een lange periode van in dit geval zeventig jaar te

kijken, is het voor het eerst mogelijk om specifieke uitspraken te doen over dit verschijnsel.

Sinds 1946 tot heden (peildatum 1 november 2015) zijn er 122 dossiers van vondelingen bekend. Een enkele keer zijn kinderen meer dan eens te vondeling gelegd. In twee zaken betreft het één kind dat twee keer te vondeling is gelegd en in één zaak betreft het vijf kinderen die twee keer te vondeling zijn gelegd:

Hagenaar legt vijf kinderen te vondeling

(Het Vrije Volk, 2 oktober 1962)

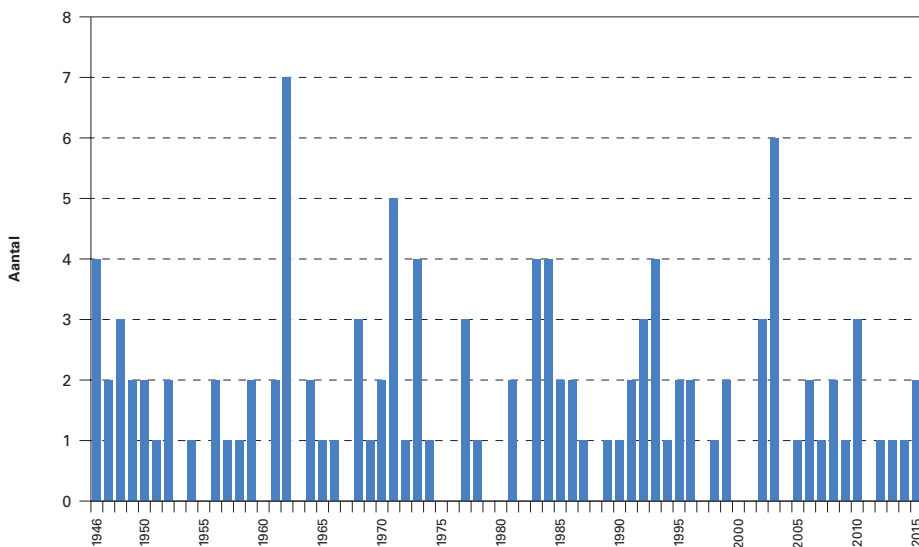
Voor de tweede maal heeft de 31-jarige kolenbewerker J. van der K. uit Den Haag gisteren zijn vijf kinderen „te vondeling gelegd”, door hen bij de portier van de Dienst van Sociale Belangen der gemeente te brengen en daarna hard weg te lopen. „Mijn vrouw is er vandoor, en ik kan niet voor de kinderen zorgen”, zei hij tot de portier, waarop hij de kinderen bij de man achterliet. De volgende dag werd Van der K. weer opgespoord en met veel moeite lukte het de ambtenaren van de dienst het echtpaar weer bij elkaar te brengen. De kinderen die in tehuizen waren ondergebracht keerden successievelijk ook weer naar huis terug en men dacht dat de rust hersteld was. Gisteren herhaalde zich de geschiedenis. Weer arriveerde v. d. K. bij Sociale Belangen met zijn kroost, want opnieuw was zijn vrouw weggelopen. De kinderen zijn weer naar tehuizen gebracht en tegen v. d. K. is proces-verbaal opgemaakt wegens het te vondeling leggen van kinderen beneden de zeven jaar. Onderzocht wordt nog of ook de vrouw een proces-verbaal moet krijgen wegens het verlaten van hulpbehoevenden.

Wanneer voor herhaald te vondeling leggen wordt gecorrigeerd, resteren er 115 unieke vondelingen (figuur 1), te weten 53 jongens, 40 meisjes, en 22 van onbekend geslacht. Dit betekent over de afgelopen periode van bijna zeventig jaar een gemiddelde van ruim 1,6 vondeling per jaar. Hierbij moet in aanmerking worden genomen dat het werkelijke aantal te vondeling gelegde kinderen hoger kan zijn. Immers, vermoedelijk worden niet alle vondelingen gevonden, en niet over alle gevonden kinderen wordt door de pers bericht (bijvoorbeeld omdat de moeder al is gevonden voordat de media er lucht van hebben gekregen). Vergelijking met bijvoorbeeld de ons omringende landen is lastig omdat ook daar geen officiële registratie van het aantal vondelingen plaatsvindt. Een inventarisatie van Terre des Hommes op basis van mediaberichten in Duitsland meldt van 2006 tot en met 2014 een gemiddelde van 11,2 vondelingen per jaar op een bevolking die bijna 5 keer zo groot is als die van ons land. In verhouding daarmee komen vondelingen in Nederland relatief iets minder vaak voor dan in Duitsland.

Pasgeboren of ouder?

De meeste vondelingen (98 kinderen, ruim 85 procent) worden in hun eerste levensjaar te vondeling gelegd (figuur 2). Dit is inclusief de kinderen met onbekende leeftijd; deze worden in de media zodanig beschreven dat een leeftijd onder één jaar aannemelijk is. De helft van de vondelingen betreft pasgeborenen. Bij de analyse van von-

Figuur 1. Aantal vondelingen waarover media hebben bericht (per jaar), Nederland, 1946-2015

Bron: NIDAA; peildatum: 1/11/2015.

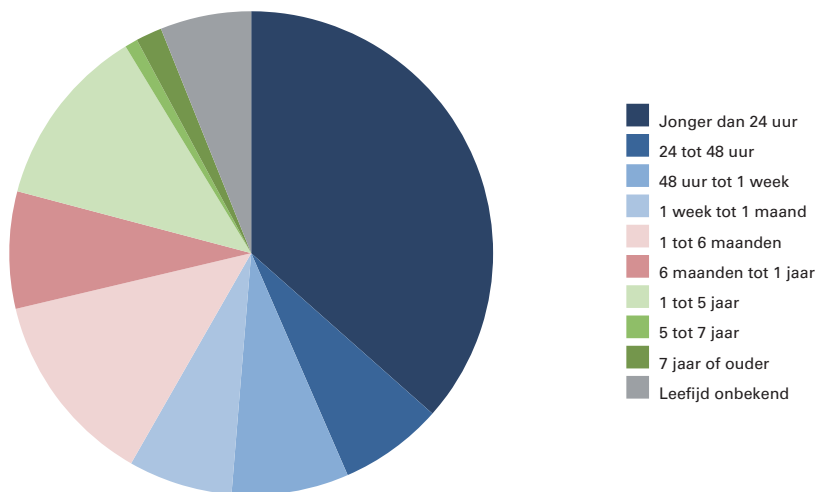
delingendossiers is overigens niet de dag van het te vondeling leggen maatgevend omdat die datum vaak onbekend is, maar de dag van vinden. Tussen plaatsings- en vinddatum kunnen grote verschillen zitten:

Kind ligt tussen Katwijkse haring

(Het Vrije Volk, 24 september 1971)

[...] “Dit verhaal kan bijna niet kloppen. Het kind had volledig uitgedroogd moeten zijn, maar het had zelfs een normale temperatuur toen het werd gevonden.” Dat zeggen artsen van het Academisch Ziekenhuis in Leiden over de vier dagen oude baby, die gistermorgen gevonden werd onder ‘n lege harington op de Haringdam te Katwijk. [...] Tegen de politie zei ze [de moeder], dat het kind maandagmorgen om 3 uur geboren werd. Ze wikkelde het kind, zonder zelfs de placenta te verwijderen, in een oude, jas en nam het mee, toen ze om 7 uur normaal naar haar werk ging. Het pakje verstopte zij onder een harington. Daarna zou ze er niet meer naar hebben omgezien.

Figuur 2. Aantal vondelingen waarover media hebben bericht naar leeftijd, Nederland, 1946-2015

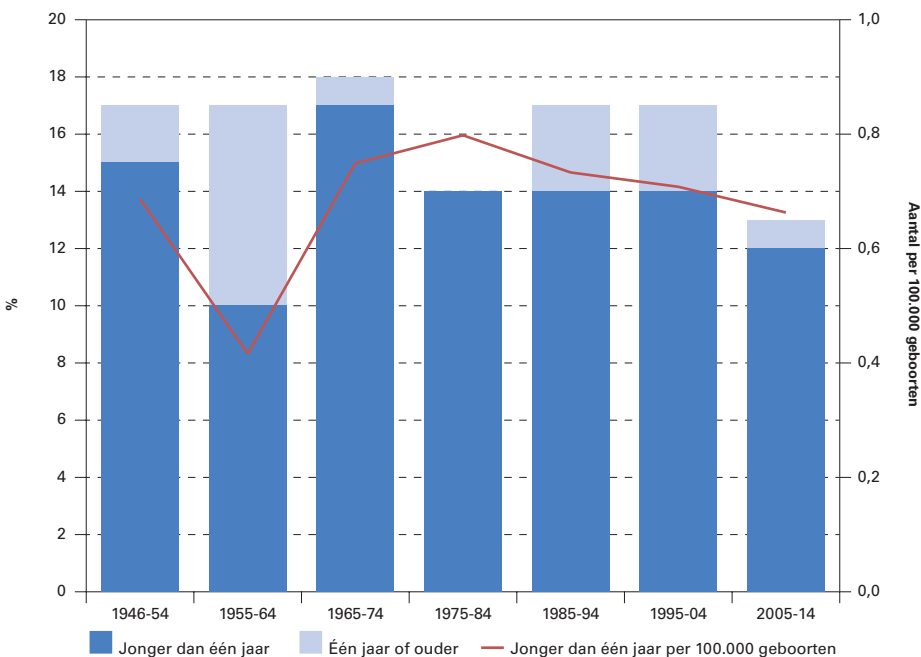

Bron: NIDAA; peildatum: 1/11/2015.

Foto: liebeslakritze/Flickr

Figuur 3. Aantal vondelingen waarover media hebben bericht (linkeras) en aantal tot één jaar per 100.000 geboorten (rechteras) per tienjaars periode, Nederland, 1946-2014

Bron: NIDAA; peildatum: 1/11/2015.

Over ‘pasgeborenen’ spreken we daarom bij een vinddatum binnen 48 uur na de (vermoedelijke) geboorte. Deze 48-uurs grens is afgeleid van de periode waarin de moeder-kindhechting plaatsvindt (volgens de literatuur in de eerste 24 uur) plus een marge voor de periode tussen te vondeling leggen en vinden. Er wordt verondersteld dat wanneer een moeder een kind niet kan, mag of wil houden, het te vondeling leggen voor de jonge moeder binnen deze twee dagen waarin de moeder-kindhechting plaatsvindt voor haar een optie is, naast bijvoorbeeld babymoord. Bij het te vondeling leggen van oudere baby’s en kinderen kunnen ook andere redenen een rol spelen, zoals een postnatale depressie bij de moeder of het hebben van een huilbaby.

Wanneer we over de hele periode van zeventig jaar (figuur 3) kijken naar het aantal vondelingen tot één jaar in absolute cijfers, dan is dat na de periode 1965-1974 gedaald. Deze daling wordt echter uitsluitend veroorzaakt doordat er in de periode 1975-1984 veel minder kinderen zijn geboren dan in de tien jaar daarvoor. Relatief gezien, dat wil zeggen het aantal vondelingen tot één jaar in verhouding tot de geboortecijfers, was het aantal vondelingen het hoogst in de periode 1975-1984 en is sindsdien geleidelijk gedaald.

Verschillen per provincie

De twee grootste provincies Noord-Holland (28, van wie 23 tot één jaar) en Zuid-Holland (36, van wie 27 tot één jaar) noteren de meeste vondelingen, zowel in absolute cijfers als naar rato per 100.000 geboortes (figuur 4). De meeste vondelingen zijn gevonden in de drie grootste steden van Nederland: Amsterdam (19, van wie 14 tot één jaar), Rotterdam (9, van wie 8 tot één jaar) en Den Haag (15, van wie 8 tot één jaar). Hoewel het absolute aantal vondelingen er laag is, scoren Hilversum en Apeldoorn naar verhouding tot hun veel bescheidenere bevolkingsomvang relatief gezien ook hoog. In Flevoland, Overijssel en Drenthe is de afgelopen zeventig jaar geen enkele vondeling gemeld; vooral voor Overijssel, in geboorteaantal de vijfde provincie van Nederland, is dit opmerkelijk. De concentratie vondelingen in de grote steden kan wellicht naast de bevolkingsdichtheid ook aan andere factoren worden toegeschreven, zoals etnische diversiteit (denk aan familie-eer), een grotere vindkans, of een betere bescherming van de anonimiteit. Een mogelijke aanwijzing voor de laatste twee aspecten kan gevonden worden in verschillende dossiers waarbij de vondeling weliswaar werd geboren op het platteland, maar te vondeling werd gelegd in een grote(re) stad. Nader onderzoek hiernaar is nodig.

Conclusies

Zeker nu sinds 2014 enkele vondelingenkamers in Nederland zijn geopend, is bij politiek, media en maatschappij de vraag naar achtergrondinformatie groot. De vondelingenlijst van het NIDAA vormt een eerste aanzet tot onderzoek naar het moderne te vondeling leggen. Er lijkt sprake te zijn van een relatief stabiel patroon in het te vondeling leggen. Concentratie lijkt er te zijn in de Randstad, maar het te vondeling leggen beperkt

ANONIEM AFSTAND DOEN

Te vondeling leggen is een van de manieren waarop anoniem afstand gedaan kan worden van een kind. Het Nederlands Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstanddoen (NIDAA) verricht onderzoek naar vier vormen van anoniem afstand doen; deze kunnen als vergelijkbare opties naast elkaar worden gezien. Naast te vondeling leggen is de meest bekende uiting babydoding binnen 24 uur na de geboorte, formeel met de term neonaticide aangeduid; overigens kunnen dood gevonden baby’s ook te laat gevonden vondelingen zijn. Daarnaast bestaat zogeheten zusmoederschap, waarbij de baby wordt aangegeven als het nieuw geboren broertje/zusje in het ouderlijke gezin van de (jeugdige) moeder. Tot slot kan er sprake zijn van illegale opnemings (niet te verwarren met illegale adoptie dat betrekking heeft op kinderimport), waarbij de baby wordt aangegeven als het nieuw geboren kind in een ander gezin.

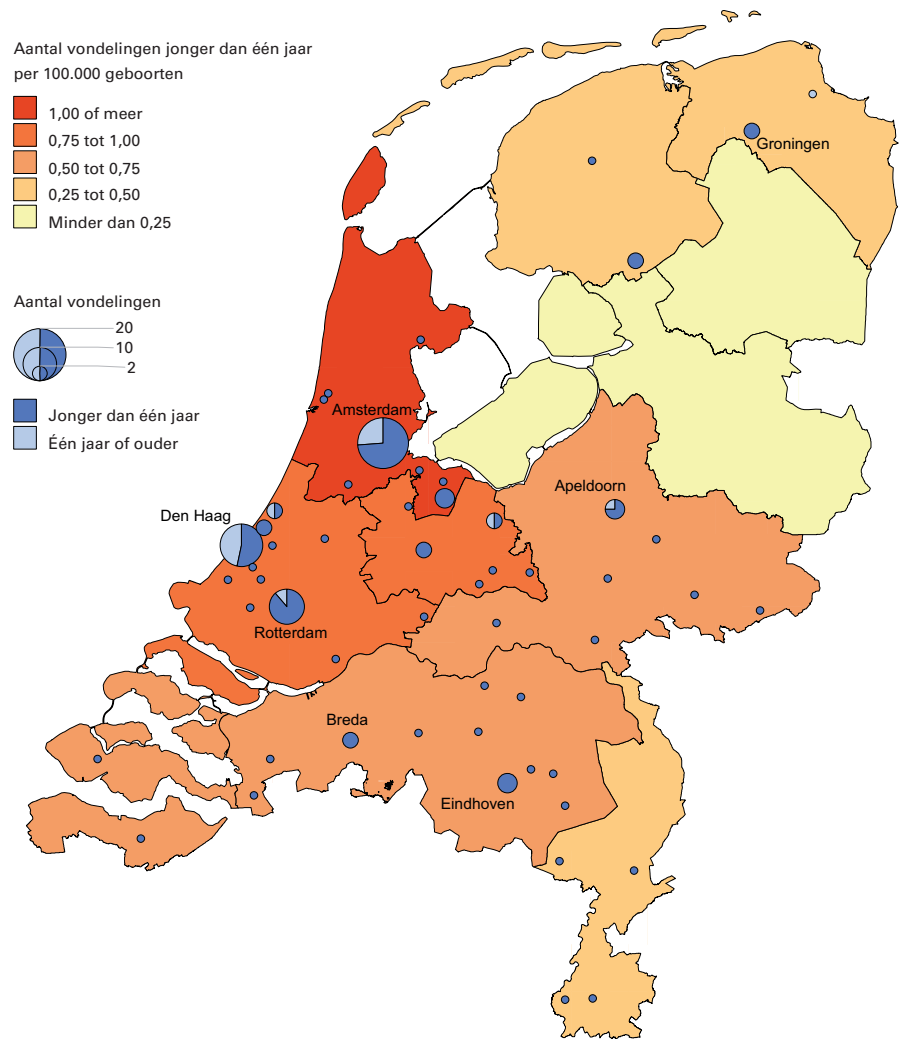
zich zeker niet tot het Westen. Vreemd genoeg worden er geen vondelingen gerapporteerd in Flevoland, Overijssel en Drenthe. Het is niet duidelijk hoe dit Nederlandse patroon zich verhoudt tot wat er buiten onze landsgrenzen gebeurt omdat ook in de ons omringende landen geen officiële registratie van vondelingen plaatsvindt en ook anderszins geen vondelingenlijst over een periode van meerdere decennia beschikbaar is. Het schromelijke gebrek aan informatie maakt verder onderzoek, zeker ten aanzien van de Nederlandse situatie, zeer gewenst. Hierbij is het ook van belang hoe de problematiek van vondelingen zich verhoudt tot die van de gemiddeld drie dood gevonden baby's per jaar in Nederland.

Kerstin van Tiggelen, NIDAA,
e-mail kerstin.van.tiggelen@nidaa.nl

LITERATUUR:

- Mulder, D. en B. Prinsen (1999), *Kinderen in kamp Westerbork*. Assen: Van Gorcum, p. 47.
- Terre des Hommes (2015), *Daten und Fakten: Tot bzw. ausgesetzt-lebend aufgefundene Neugeborene in Deutschland*.
- Tiggelen, K.B. van (2015), *Nieuw licht op een dark number. Gegevensverzameling van naoorlogse vondelingen in Nederland*. Paper. Dronten: NIDAA.
- Tiggelen, K.B. van (2015), *Vondelingen ge(her)definiëerd*. Paper. Dronten: NIDAA.
- Wiel, K. van der (2010), *Dit kind hiet Willem. De Heilige Geest in Leiden: 700 jaar vondelingen, wezen en jeugdzorg*. Leiden: Primavera, pp. 18-20.
- Wisman, N. (2015), *Vondelingen*. Uit angst en armoede. *Ons Amsterdam*, 4, p. 2.

Figuur 4. Het aantal vondelingen waarover media hebben bericht tot één jaar en één jaar of ouder per gemeente en het aantal vondelingen tot één jaar per 100.000 geboorten per provincie, Nederland, 1946-2014

Bron: NIDAA; peildatum 1/11/2015.

Kartografie: Peter Ekamper / NIDI.